

OLGA PETINTSEVA^a &
RUDI ROOSE^b

Jongerenparticipatie: over doelen, middelen en stokpaardjes

Panopticon, 41 (1), 54-68

© 2020 Maklu | ISSN 0771-1409 | Januari 2020

^a Postdoctoraal onderzoeker FWO, vakgroep Criminologie, Strafrecht en Sociaal Recht, Universiteit Gent en vakgroep Criminologie, Vrije Universiteit Brussel (corresp.: olga.petintseva@ugent.be)

^b Hoofddocent sociaal werk, vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent

YOUTH PARTICIPATION: ON GOALS, MEANS AND TOKENS

This paper foregrounds the notion ‘participation’ in the context of formal social reaction to youth crime. The concept has been central in discussions about youth justice, chiefly in relation to children’s rights and interventions towards young people and their families.

The notion ‘participation’ as such has different origins, interpretations and applications. Especially in the context of reactions to youth crime, there is a tension between the core rationales of ‘participation’ and the goals and conventions of youth justice institutions. Nevertheless, ‘participation’ is central in the activating and responsabilising discourses and it came more prominently to the fore during the implementation of the most recent reform of youth justice (‘Youth Delinquency Decree’).

In the article, we outline the concept of (youth) participation and its different meanings as such, to then zoom in on individual participation in institutional trajectories of minors. We unpack the different rationales of ‘participation’, discuss how it is integrated in the context of juvenile justice and highlight the corresponding paradoxes. We aim to stimulate a discussion about the premises, goals and prerequisites for meaningful youth participation.

Keywords: Youth participation, Juvenile justice, Youth crime

Kernwoorden: Jongerenparticipatie, Jeugddelinquentie, Jeugdbescherming

1. INLEIDING

In deze locomotieftekst gaan we in op de notie ‘participatie’ in de context van de georganiseerde maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie. ‘Participatie’ is lang geen nieuw begrip, maar staat de laatste decennia vaak centraal in de discussies over de jeugdbescherming, vooral in het kader van de discussies over de relatie tussen kinderrechten en interventies ten aanzien van jongeren en gezinnen. Ook sinds het ontstaan van Panopticon krijgt de vraag op welke wijze kinderen en jongeren als volwaardig kunnen worden benaderd – ook in het kader van gerechtelijke interventies – steeds aandacht (zie bijvoorbeeld BOUVERNE-DE BIE, 1982; VERHELLEN, 1991).

De discussie over wat (jongeren)participatie inhoudt is veelvuldig gevoerd over verschillende academische disciplines en praktijkdomeinen heen. Het begrip kent niet alleen ver-

schillende invullingen, oorsprongen en discoursen, er lijkt tevens door elkaar over participatie als doel dan wel als methodiek te worden gesproken (zie ook HERBOTS & PUT, 2015). Ook in de praktijk zelf blijft de vormgeving aan participatie actueel een belangrijke uitdaging, zeker in de huidige maatschappelijke context waarin de focus op beheersing van gedrag van jongeren meer op de voorgrond komt te staan (NAERT, 2019; DE VOS, 2015). In die zin is het ook voor de praktijk van de jeugdbescherming belangrijk de gelaagdheid en mogelijke risico's van de participatienotie te vatten. Als we de notie specifiek naar de context van de maatschappelijke reactie op delicten transponeren, ontstaat er immers een spanning tussen enerzijds de basisbeginselen die ten gronde liggen aan dit concept en de disciplinerende doelstellingen en de geijkte *top-down* werkwijzen van de 'jeugdbescherming' anderzijds. Toch is 'participatie' een centraal begrip in het activerend en responsabiliserend discours en het kreeg een nog prominentere rol in het kader van de meest recente hervorming en de implementatie van het jeugddelinquentiedecreet.

We duiden in deze bijdrage het concept als dusdanig in de eerstvolgende sectie, maar zullen vooral stilstaan bij individuele participatie in institutionele trajecten van minderjarigen (i.e. niet zozeer burgerparticipatie in ruime zin (maar zie CHECKOWAY & ALDANA, 2013)). We bespreken eerst het begrip 'participatie' waarbij we de verschillende (soms vervlochten) rationales uiteenrafelen. Vervolgens zoomen we in op de integratie van jongerenparticipatie in de context van de formele maatschappelijke reactie op jeugddelinquentie en belichten we de bijbehorende paradoxen. We willen een maatschappelijke discussie stimuleren die een zeker niveau van abstractie bereikt en op de doelen en de randvoorwaarden van betekenisvolle participatie ingaat. Dit debat omvat een aantal fundamentele kwesties: wat betekent jongerenparticipatie, wat wordt hiermee beoogd, in welke mate kunnen en willen we jongeren die deviant gedrag stellen écht stem en *agency* geven in hun institutionele trajecten? Veronderstelt de notie 'participatie' een streven naar consensus en/of het internaliseren van gewenste norm- en gedragspatronen? Deze vragen zijn des te meer pertinent in de ruimere context van de afbouw van sociale (criminaliteits)preventie (zie HEBBERECHT & BAILLERGEAU, 2012) en van het beschermingsdenken. Welke reflectieprocessen, cultuurshifts en randvoorwaarden zijn er nodig om ervoor te zorgen dat het geen leeg (of zelfs schadelijk) begrip wordt?

2. BETEKENIS EN RATIONALES VAN JONGERENPARTICIPATIE

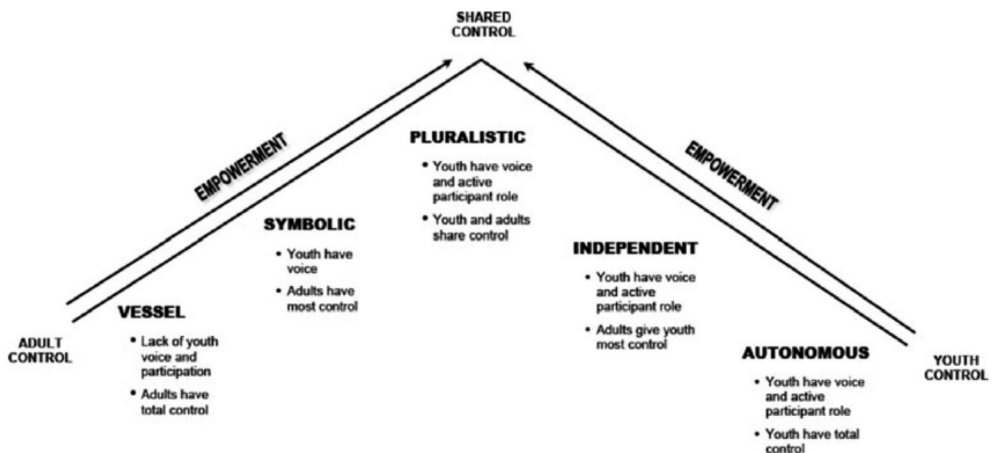
(Jongeren)participatie verwijst naar inspraak en het proces van actief delen van beslissingen (DE BACKER, 2007). Om vrije beslissingen te kunnen nemen moeten de mensen eveneens voldoende geïnformeerd zijn over de beslissingsmogelijkheden en -implicaties. We hebben het over het proces van betrekken van jonge mensen in instituties en beslissingsprocessen die een impact hebben op hun leven. Hierbij nemen ze geen loutere token (of pro forma) rollen op in instituties en praktijken die voor het overige uitsluitend gedomineerd worden door volwassenen. Met andere woorden is een actief engagement en effectief invloed uitoefenen een basisvereiste (CHECKOWAY, 2010). Ongeacht de vraag of de processen in kwestie door jongeren zelf zijn geïnitieerd en a priori hun wensen weerspiegelen (hetgeen in de institutionele settings van formele sociale controle zelden het geval zal zijn), moeten ze worden bejegend als competente burgers.

Verschillende auteurs formuleerden definities van 'participatie' en vooral de eerste versies hiervan kenmerken zich vaker door discrete of hiërarchische typologieën (vb. HART, 1992; TRESSEDER, 1997). Een van de meest geciteerde omschrijvingen is wellicht de ladder van participatie van ARNSTEIN (1969) (fig. 1) die vooral de nadruk legt op de rol en de (on)macht van de burger als participant.

Citizen Control	Degrees of Citizen Power
Delegated Power	
Partnership	
Placation	Degrees of Tokenism
Consultation	
Informing	
Therapy	Non-Participation
Manipulation	

FIGUUR 1

Ook SCHIER (2001) bespreekt *pathways to participation* en benadrukt het verschil tussen informeren, consulteren, overleggen, mensen laten adviseren of beslissen. Andere auteurs (vb. CAHILL & DADVAND, 2018) (fig. 2) stellen een typologie op op basis van de positie die jonge mensen innemen en de mate waarin controle over beslissingen wordt gedeeld:

FIGUUR 2

Eerder dan te oordelen wat nu échte participatie is, is het belangrijk om te begrijpen dat er verschillende oorsprongen en discoursen vervlochten zijn in de conceptuele discussie die in essentie terugvallen op verschillende rationales en doelen (HEAD, 2011). Deze vertogen zijn echter niet geheel te scheiden in discrete categorieën: overlappen zijn mogelijk en elk ervan is gebaseerd op tal van elementen uit verschillende disciplines en theoretische kaders (zie ook GRAY & SMITH, 2019).

Allereerst kan het begrip worden gekaderd binnen de kritische pedagogie (FREIRE, 1970) en het onderliggend streven naar sociale rechtvaardigheid (GREENWOOD & LEVIN, 2006), zonder noodzakelijk te steunen op een individualiserend discours.

De notie ‘participatie’ valt tevens te plaatsen in het Verlichtingsdenken, waarbij de betrokkenen geïnformeerde en rationele beslissingen nemen en de mogelijkheid hebben om hun belangen te benoemen en te verdedigen. Dit kan gestoeld zijn op juridische overwegingen (vb. rechtswaarborgen, jongeren empoweren om hun rechten uit te oefenen), maatschappelijke redenen (vb. verbeteren van institutionele praktijken, jongeren een gevoel van *agency* geven, positie van jongeren ten opzichte van volwassenen versterken, een gedragsverandering bewerkstelligen) en/of politieke redenen (vb. democratische processen versterken, sociale inclusie) (HERBOTS & PUT, 2015). Deze ‘liberale’ en veeleer individu-gerichte invulling heeft verschillende tonaliteiten, zoals we verder zullen bespreken.

Tenslotte is er een eerder instrumentalistische rationale die veronderstelt dat het proces van participatie als dusdanig tot betere uitkomsten leidt (KRIZ & ROUNDTREE-SWAIN, 2017). Deze (neoliberale) versie van participatie heeft veelal als achterliggend doel de organisatorische efficiëntie te verbeteren.

2.1. De kritische invulling

Het eerste discours kent zijn basis in het sociale rechtvaardigheidsdenken en stelt democratische beslissingsprocessen voorop die als doel gelijkheid, mensenrechten en *empowerment* hebben. Hierbij is het essentieel om gemarginaliseerde groepen (waaronder ‘de nog-niet’ volwassenen, de jeugd-delinquent) te betrekken en actief burgerschap te bevorderen (CAHILL & DAVAND, 2018; GREENWOOD & LEVIN, 2006). Participatie dient ertoe om kritisch bewustzijn te cultiveren. Het onderliggend doel is dat individuen fundamentele transformatie kunnen teweegbrengen door middel van kritiek op sociaal schadelijke praktijken (zie HILLYARD, PANZATIS & TOMBS, 2004) en door kritische (politieke) acties (FREIRE, 1970). Actieve bewustwording en positieve ontwikkeling van jonge mensen, evenals gelijkwaardige dialoog zijn in die zin voorwaarden voor het bereiken van sociale rechtvaardigheid, geen middelen an sich (DE BACKER, 2007). Als het aankomt op individuele participatie in institutionele trajecten is er een fundamentele openheid vereist zodoende dat de jongeren actief worden aangezet om mee te denken over de betekenis van de hulpverlening, allerhande interventies en zelfs (staats) instituties als dusdanig (ROOSE, 2005).

Jonge mensen worden in deze benadering beschouwd als burgers (zie ook CHECKOWAY & ALDANA, 2013). Men gaat mét jongeren spreken en werken, ze zijn m.a.w. geen passieve subjecten. Participatieve initiatieven dienen er veelal toe om mensen te laten ‘theoretiseren’ over hun denkwijzen en praktijken, en om deze denkwijzen te justifiëren aan anderen (ZAITCH, 2015) en articuleren wat er moet veranderen. Cruciaal is dat er wordt afgestapt van het bestaande ‘expert-denken’. Hiermee gaat de klassieke visie op deskundigheid op de schop, want degene die participeert wordt idealiter een co-expert in het proces (ROOSE, 2005). Dit impliceert ook dat het participatieproces niet consensusgericht en conformistisch is (DUPONT, 2008; REASON, 1994). Kritische, zelfbewuste en geïnformeerde besluitvorming van participanten wordt namelijk net bevorderd. Dit perspectief erkent de geconstrueerde, gesitueerde en niet-politiek neutrale aard van kennis en acties. Er is een expliciete erkenning van machtsongelijkheid. In deze relationele benadering kunnen de bestaande verwachtingspatronen (zie ook PETINTSEVA, 2018), institutionele praktijken en status quo worden uitgedaagd. Dit vergt bijgevolg dat de settings waarbinnen participatie wordt opgezet reflexief zijn en openstaan voor fundamentele kritiek (wat, zoals we verder zullen beargumenteren, een delicaat gegeven is als het aankomt op georganiseerde maatschappelijke reactie op jeugd-delinquentie).

Kenmerkend voor deze benadering is tenslotte diens uitgangspunt dat zowel participatie als verandering niet gelijkstaan aan individuele actie en responsabilisering. Dit participatiediscours erkent individuele *agency* en capaciteit om verandering teweeg te brengen, maar erkent tevens *agency* op manieren die mogelijk niet als wenselijk worden gezien, bijvoorbeeld sommige vormen van delinquentie zelf. Participatie verwijst dan ook naar de capaciteit van organisaties en professionals om gedrag dat als storend wordt gezien mogelijk ook als betekenisvol te zien, eerder dan dit te negeren of enkel te diskwalificeren als afwijkend (ROOSE, 2005). Cruciaal is het uitgangspunt dat jonge mensen het recht hebben om te worden gekoesterd, beschermd en gerespecteerd en, waar mogelijk, geconsulteerd en actief betrokken. Het accent van acties en interventies ligt bijgevolg niet op *help yourself* (zoals dit het geval is bij perspectieven die wij verder zullen bespreken) maar op *transformative social justice* (FRASER, 2003), ofwel fundamentele verandering in de verdeling van sociaal-economische middelen, het uitdagen van maatschappelijke structuren en ongelijkheden. Veranderingsprocessen in handen van jonge mensen laten is geen heilig huisje want volwassenen kunnen en moeten leidersrollen opnemen (bijvoorbeeld bij probleemoplossing en in mindere mate bij probleemdiagnose). Jongeren kunnen wel *agents of change* zijn, ook terwijl volwassenen faciliteren, maar tegelijk neemt het de verantwoordelijkheid voor structurele verandering niet weg van individuen en groepen die machtsposities bekleden binnen de samenleving.

2.2. De individu-gerichte invulling

Verder op het continuüm zien we discoursen die als basisinsteek het bevorderen van individuele ontwikkeling door participatie hebben. De focus ligt hier eerder op het activeren van jonge mensen en hen aanmoedigen om agenten van verandering te worden. Wat hier vooral geproblematiseerd wordt is gedrag, vaardigheden, leren, weten en attitude. Jongeren moeten bijgevolg hun belangen kunnen uiten en negotiëren en *agency* claimen. Participatie wordt gezien in termen van actief gedragen verantwoordelijkheid – volgens sommige critici zelfs een individueel schuldconcept, waarbij hulpverlening dient om jonge mensen en hun gezinnen op hun verantwoordelijkheid ‘te wijzen’ (ROOSE, VOS & FERVEN, 2018; PLEYSIER, 2019). Volwassenen (bijvoorbeeld hulpverleners) krijgen de rol van een mentor of opvoeder. Dit discours kan gepaard gaan met verschillende gradaties van maatschappijkritiek, het is dan ook op deze basis dat wij de individu-gerichte invulling van participatie indelen.

Affirmatieve sociale rechtvaardigheid

De eerste individu-gerichte benadering heeft een meer uitgesproken kritische basis want het doel van participatie is het versterken van de persoonlijke en sociale ontwikkeling van jonge mensen (CHECKOWAY, 2010). Er wordt, vergelijkbaar met de kritische invulling, uitgegaan van een kritische pedagogische notie van het belang van het ontwikkelen van substantieve kennis en praktische vaardigheden. Tegelijk kan participatie een positieve invloed hebben op de organisatieontwikkeling en heeft deze benadering inherent een democratische basis. FRASER (2003) spreekt van affirmatieve sociale rechtvaardigheid, aangezien sociaal schadelijke handelingen en omstandigheden worden gecounterd door *ad hoc* en eerder fragmentarische veranderingen in de toegang van (kwetsbare) jongeren tot bestaande maatschappelijke instituties. De kernwoorden zijn: weerbaarheid, aspiraties, krachten, actieve participatie in de samenleving, enz. (BELET & MASSOELS, 2019). Deze invulling van participatie (en de bijhorende notie *empowerment*) komt dan ook dichterbij te staan bij activering. Vaak worden hiertoe partnerschappen aangegaan tussen verschillende diensten en welzijnsactoren die als vehikels optreden voor efficiëntere ondersteuning

en dienstverlening aan jongeren (zie ook GRAY & SMITH, 2019). Als we denken aan concrete uitingsvormen van dit participatiebegrip, komen onder meer initiatieven zoals gemeenschapdienst, sociale actie, maatschappelijk engagement, enz. naar de voorgrond (CHECKOWAY, 2010).

De nadruk ligt met andere woorden op participatie als pedagogisch middel, hierbij kan er tevens ruimte zijn voor het cultiveren van gezonde scepsis naar maatschappelijke machtsverhoudingen bij de jonge mensen. Toch verschuift de focus hier (i.v.m. de kritische benadering) sterker van problematisering (BACCHI, 2009) van maatschappelijke problemen naar gedragsproblemen.

Therapeutisch toezicht

Participatie wordt vaker gelinkt aan enerzijds therapeutische discoursen en anderszijds aan verantwoordelijkheid delen of verleggen. Deze twee aspecten zijn echter niet noodzakelijk gescheiden. Daartoe ontwikkelen GRAY en SMITH (2019) het concept 'therapeutisch toezicht': *"Therapeutic surveillance' acts as a double-edged sword which combines a benevolent mask of welfare support with intensive yet discrete state regulation, aiming to constitute the responsible subject"* (GRAY & SMITH, 2019: 10). Zeker als we het hebben over reacties op jeugddelinquentie (waar we ons zo meteen op toespitsen), zijn er in de notie 'participatie' zowel sanctie- als welzijnsaspecten ingebed (HENRY *et al.*, 2014).

Het (zelden expliciete) opzet van participatie in deze invulling is responsabiliseren en subtiel disciplineren. Jongeren, temeer jongeren die deviant gedrag stellen, worden in sommige instanties immers onder het label van 'participatie' onderworpen aan praktijken die Jock YOUNG (2007) als *liberal othering* omschreef. Er is geen expliciet conservatief, demoniserend of disciplinerend discours maar het niet voldoen aan dominante maatschappelijke verwachtingen wordt gezien als een gebrek aan socialisatie. Deze 'pathologie' of een 'gebrek' maakt dat de persoon in kwestie moet worden bestudeerd, bejegend met een zeker niveau van neerbuigend begrip en onderwezen om de juiste waarden en attitudes te internaliseren. Een van de mogelijke methoden hiertoe bestaat erin jonge mensen een actieve rol toe te wijzen. In deze invulling wordt participatie een ideologisch onderlegend (disciplinerend) proces. In die zin verwordt het oorspronkelijk emancipatorisch idee van participatie tot een laagje vernis op de controle – vaak zonder structurele investering om de oorzaken van het probleem aan te pakken en vaak gefocust op de onderklassen in de samenleving. 'Therapeutisch toezicht' is bijgevolg gekoppeld aan neoliberale disciplinaire macht die de logica van individualisering en responsabilisering vooropstelt onder de vlag van 'participatie'. Deze invulling zou gepaard gaan met grootschalige besparingen in publieke instellingen. Deze benadering, vooral als het gaat om jonge daders, *"conflates offenders' needs with their risk of reoffending to create the transformative risk subject whose criminogenic needs are open to change through therapeutic interventions"* (GRAY & SMITH, 2019: 3). Participeren is bijgevolg een middel om jongeren de dominante denkwijzen en eventuele oppressie te laten internaliseren. Dit participatiediscours is gestoeld op een mensbeeld van reflectieve, strategisch-berekende individuen terwijl de achterliggende context wordt gedematerialiseerd (zie ook CLEAVER, 1999). Legitimiteit van de institutionele praktijken wordt hierbij geenszins in vraag gesteld. Dit vertoog is misleidend door diens complexiteit, want de onderliggende neoliberale logica is niet uitsluitend sanctionerend en actuaireel. Er zijn wel degelijk initiatieven/trajecten voorzien die gericht zijn op welzijnszorg maar deze zijn niet zelden voorwaardelijk, veroordelend en net zo dwingend als een 'puur' sanctionerend verhaal, dat zich eenvoudiger laat identificeren (GRAY & SMITH, 2019).

De motivatie en belangen van jongeren om te participeren aan institutionele trajecten die gestoeld zijn op dit discours zijn niet langer intrinsiek. Om het polemisch uit te drukken, ze participeren aan hun eigen ondergang, bijvoorbeeld onder dreiging van een meer repressief alternatief indien ze niet conformeren. Ze moeten niet alleen maatschappelijke reacties ondergaan, ze nemen actief deel aan de totstandkoming daarvan. Terwijl de originele betekenis van ‘participatie’ niet bedoeld als een manier om perspectieven en doelstellingen van volwassenen/instituties door te drukken en deze te laten internaliseren, is het nog maar de vraag in hoeverre dit niet als dusdanig wordt ervaren (cf. sectie 5) (zie ook DE BACKER, 2007).

2.3. Instrumentalistische invulling

Tenslotte onderscheiden we de eerder instrumentalistische en managerialistische logica's die participatie als middel zien om diensten effectiever en efficiënter te laten worden, waar-toe het relevant is om visies en belangen van jonge mensen mee te nemen. In tegenstel-ling tot therapeutisch toezicht is deze rationale behoorlijk eenduidig en vrijwel ontdaan van abstracte reflecties over doelen van participatie. De jongeren worden geconsulteerd en gehoord (wat echter niet per definitie ‘luisteren’ impliceert), de probleemdiagnose ligt in handen van de hulpverlener en de focus is eerder methodisch (of zelfs louter administra-tief, zie ook sectie 3). Er is veel minder sprake van *power transfers* (in welke richting ook) dan in de eerder besproken invullingen (CHECKOWAY, 2010). Op het niveau van communicatie worden de relaties horizontaler maar de volwassene blijft een leiderspositie innemen. Er is een impliciete aanname dat bestaande instituties, procedures en praktijken volstaan opdat mensen de regels naleven. Ze moeten eerder efficiënter worden gemaakt – en net dat is de achterliggende doelstelling van jongerenparticipatie (ROOSE, 2005). In de meest doorgedre-ven vorm krijgen de actuariële overwegingen, het hier en nu en *help yourself* – het liefst zo snel mogelijk – de centrale rol. Uitingvormen hiervan zijn onder meer efficiënte *case ma-nagement*, risicoanalyse en -predictie, objectiveerbare en meetbare registratie en impact, en aldus sociale technologie (PETINTSEVA, 2018).

Tot dusver de logica's die, zoals eerder aangehaald, soms met elkaar verstrengeld raken. Laten we nu specifiek stilstaan bij hoe de verschillende invullingen van participatie zich manifesteren in de context van jeugdbescherming en de formele sociale controle van jeugd-delinquentie in het bijzonder.

3. PARTICIPATIE VERANKERT ZICH IN DE JEUGDBESCHERMING...

Ondanks diens verschillende invullingen, is de notie ‘participatie’ al langere tijd in de om-loop als het aankomt op de jeugdbescherming. Zo was bij het ontstaan van de kinderbe-scherming in 1912 betrokkenheid van ouders een belangrijke pijler. De kritiek die daarop kwam belichtte echter de voorwaardelijke aard van ‘participatie’, want enkel degenen die aan een middenklasse opvoedingsideaal voldeden en een zekere onderdanigheid tentoon-spreidden ‘participeerden’ uiteindelijk, terwijl anderen eerder repressief werden bejegend (BOUVERNE-DE BIE, 1994). De wet op de jeugdbescherming van 1965 verankerde alweer een andere notie want ‘competente’ ouders werden verondersteld de hulpverlening te vragen of te aanvaarden (ROOSE, 2006).

Een radicaal maatschappelijk en wetenschappelijk debat over jongerenparticipatie geka-derd binnen kinderrechten en participatierechten (weliswaar onlosmakelijk verbonden met beschermingsrechten en rechten op goede voorzieningen) werd in Vlaanderen getrok-ken o.a. door Eugene Verhellen (zie bijvoorbeeld BOUVERNE-DE BIE & ROOSE, 2017). De centrale

kritiek betrof de maatschappelijke positie van jongeren, en hun benadering als handelingsonbekwaam. Erkenning van de rechten van kinderen was noodzakelijk, opdat ze hun handelingsbekwaamheid zouden kunnen ontwikkelen, en als medeburgers erkend zouden kunnen worden.

Ook op internationaal vlak vonden er belangrijke verschuivingen plaats. Het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989 verankerde jongerenparticipatie. Het Kinderrechtenverdrag (artikel 12) stelt namelijk dat jongeren dienen deel te nemen aan en invloed uit te oefenen op beslissingsprocessen die relevant zijn voor hun leven (dit kan gaan om schoolcontexten, gemeenschapsaangelegenheden maar ook in individuele justitiële en hulpverleningstrajecten). Ze hebben hierbij het recht om hun visie te formuleren, bovendien moeten deze visies gehoord worden en het nodige gewicht krijgen – in overeenstemming met de leeftijd en maturiteit van de jongere (CHECKOWAY, 2010). Teneinde hun mening te kunnen uiten, dienen de jonge mensen te worden gehoord in iedere gerechtelijke en bestuurlijke procedure die het kind betreft (hetzij rechtstreeks, hetzij door tussenkomst van een vertegenwoordiger of een daarvoor geschikte instelling). Hier gaat het dus om formele participatie, waaronder hoorrecht en het participeren in de procedures die de jongeren in kwestie aanbelangen, zoals de procedures voor de jeugdrechtbank. In haar Algemene Commentaar (no. 12, 2009) lichtte het Comité voor de Rechten van het Kind toe wat ‘participatie’ impliceert, met name: *“ongoing processes which include information sharing and dialogue between children and adults based on mutual respect, and in which children can learn how their views and those of adults are taken into account and shape the outcome of such processes”*. Onder de impuls van het IVRK werd jongerenparticipatie stellig op de agenda geplaatst en ging de Vlaamse jeugdhulpverlening en jeugdbescherming in ruimere zin sinds 1991 aan de slag om participatierechten effectief te bewerkstelligen (DE BACKER, 2007).

Als we even, voor zover mogelijk, institutionele interventies naar aanleiding van als misdrijf omschreven feiten apart nemen (zie DE BIE, DE VOS & ROOSE, 2016 voor een grondige discussie hieromtrent), komt – meer dan in andere domeinen van jeugdhulp – participatie op gespannen voet te staan met de finaliteit van de reactie. Alvorens in te gaan op deze fricties, staan we stil bij hoe participatie zich vertaalt in de georganiseerde reacties op jeugddelinquentie.

Ten eerste is participatie geïntroduceerd vanuit het perspectief van rechtswaarborgen. Meerdere decreten geven jeugdhulp en georganiseerde reacties op jeugddelinquentie vorm: het Decreet Integrale Jeugdhulp en het nieuwe Jeugddelinquentiedecreet (*infra*); het Decreet Rechtspositie Minderjarigen integreert vanuit het kinderrechtenperspectief de rechtswaarborgen die gelden voor minderjarigen die onder het toepassingsgebied van beide decreten vallen (GERITS, 2019). Volgens artikelen 16 en 17 van het Decreet Rechtspositie Minderjarigen wordt de hulpvrager als volwaardig lid van het hulpverleningsproces beschouwd.

Ten tweede kreeg participatie als responsabiliseringsstrategie een centrale positie met de implementatie van herstelrechtelijke elementen sinds de jaren '90 (voor meer details zie DUMORTIER, 2007; FRANSENS, PUT & DEKLERCK, 2010; PUT & ROM, 2007). Dit zorgde ervoor dat jonge mensen die als misdrijf omschreven feiten pleegden steeds vaker een actieve rol kregen in hun jeugdbeschermingstrajecten. De ‘Onkelinx hervorming’ van 2006 (zie FRANSENS, PUT & DEKLERCK, 2010) weerspiegelde deze zoektocht naar een evenwicht tussen bescherming en sanctionering, met responsabilisering als centraal aanknopingspunt (ONKELINX, 2007). Constructief sanctioneren, responsabiliseren en activeren treedt nog meer naar de voorgrond in

het nieuwe Jeugddelictendecreet. Centraal hierin staat verantwoordelijkheid voor het jeugddelict en vooral de herstelrechtelijke elementen worden verder verankerd.

Participatie speelt eveneens een belangrijke rol in de uitvoering van maatregelen. Neem bijvoorbeeld de introductie van het positief project (ook op het parketniveau) (DECOCK, 2019) dat gericht is op herstel van de veroorzaakte schade. Deze maatregel is als het ware een blanco blad, waarbij het initiatief en deelname vanuit de jongere wordt verwacht. Zij/hij krijgt hierbij wel begeleiding bij de uitvoering door een erkende dienst. Het basisidee komt voort uit herstelgerichte en participatieve justitie (VIAENE, 2019), procedureel is er een focus op het aanspreken van verantwoordelijkheid, waarbij de logica van versterking van participatiemogelijkheden en rechtswaarborgen wordt vooropgesteld (PUT, 2019). De rol van de HCA-medewerkers wordt hierbij grondig hertekend, waardoor ze uit hun ‘klassieke’ bemiddelende of begeleidende rol moeten stappen (VIAENE, 2019).

Het Jeugddelinquentiedecreet heeft ook implicaties voor de werking van de Gemeenschapsinstellingen want jonge mensen worden aangemoedigd om persoonlijke levensdoelen op een sociaal aanvaarde manier na te streven en pedagogisch gestimuleerd om te participeren. Participatie wordt hier op gelijke voet gesteld met verantwoordelijkheid, regie in eigen handen nemen en oplossingscapaciteiten versterken. De krijtlijnen worden dan wel vanuit de sociale diensten en de jeugdrechter geformuleerd, maar de bedoeling is dat de besluitvorming in samenspraak met alle betrokkenen gebeurt (BELET & MASSOELS, 2019). Ook in de groepscontext binnen de Gemeenschapsinstellingen en voorzieningen staat het concept ‘participatie’ voorop in de meeste missie- en visiedocumenten en wordt er zelfs gewag gemaakt van een collectieve notie van burgerparticipatie (Jongerenwelzijn, 2010).

We zien in deze juridische en institutionele implementatie van participatie overwegend de individu-gerichte invulling (CLEAVER, 1999). Enerzijds schuiven de rechtswaarborgen democratische besluitvorming en inspraak naar voren, die te linken vallen aan de eerder uiteengezette affirmatieve sociale rechtvaardigheid, hoofdzakelijk nagestreefd vanuit juridische overwegingen. Anderzijds wordt responsabiliseren en ‘spreken met’ jongeren als synoniem gebruikt voor participatie (VIS & THOMAS, 2009). De discussies omtrent vrijwilligheid van participatie wijzen erop dat ‘therapeutisch toezicht’ wellicht meer prominent is dan de participatie vanuit het streven naar affirmatieve sociale rechtvaardigheid. Bijvoorbeeld: bij het herstelrechtelijk aanbod staat de uitkomst van het proces dan wel los van de gerechtelijke antwoorden op het jeugddelict, desalniettemin is bijvoorbeeld het positief project een maatregel gebleven die door de jeugdrechter kan worden ‘opgelegd’ (DECOCK, 2019). Hoe de jongeren dit soort participatie ervaren is een even relevante vraag, waar we zo meteen op terugkomen. We zien eveneens het belang van ‘hier en nu’ prominenter worden (bijvoorbeeld in de *Signs of Safety* modellen) evenals een hertekening van de rollen van sommige *professionals* tot *facilitators* – hetgeen ook op de instrumentalistische invulling kan wijzen. De structurele vragen eigen aan de kritische notie van participatie lijken de grote afwezige. Specifiek toegepast op participatieve initiatieven in de sfeer van de formele reactie op jeugddelinquentie, weerklinkt er dan ook kritiek dat “*diversion, restorative justice and desistance are framed as individual moral journeys stripped of any social structural ramifications*” (GRAY & SMITH, 2019: 14).

4. ...EN BRENGT PARADOXEN MET ZICH MEE

Het feit dat de notie ‘participatie’ een selectieve *framing* krijgt binnen de context van georganiseerde reacties op jeugddelinquentie heeft te maken met een spanningsveld tussen de

emancipatorische aard van het originele begrip en de disciplinerende doelstellingen van deze institutionele context. De kritisch pedagogische notie legt de nadruk op actief burgerschap en motiveert jonge mensen om fundamentele kritiek te uiten op maatschappelijke machtsverhoudingen. Jongeren die interventies naar aanleiding van delicten ondergaan zijn echter niet noodzakelijk 'koorknepen' en de bedoeling van de trajecten is net disciplineren en niet het uitdagen van de norm.

Participatie is tevens onlosmakelijk vervlochten met *agency* maar in deze institutionele sfeer is er eerder de neiging waar te nemen om een associatie te maken met responsabilisering (DE BIE, DE VOS & ROOSE, 2016; GRAY & SMITH, 2019). Ook wanneer men een constructieve finaliteit nastreeft, is er een onvermijdelijke focus op het individu van de jonge dader (GRAY & SMITH, 2019). Zelfs al worden de trajecten mee bepaald door jongeren, zal iedere interventie in deze context een zekere beperking van handelingsruimte en vrijheid inhouden (DE BACKER, 2007). Het uitgangspunt dat jongeren volwaardige burgers zijn en hun ervaringen en opvattingen belangrijk zijn, ook indien ze tegenstrijdig zijn met het dominant discours, is niet evident te vertalen naar de sfeer van gedwongen hulpverlening. In deze settings moeten de jongeren in essentie meewerken aan wat volwassenen opzetten, meewerken aan doelen die niet noodzakelijk de hunne zijn.

Deze discussie is fundamenteel want indien de authentieke notie van participatie wordt nagestreefd, moet er niet alleen nagedacht worden over wettelijke kaders en methodieken maar over de principiële bereidheid tot reflexiviteit van 'het systeem'. Moedigen we jonge mensen aan om *agency* te claimen enkel tot zover ze een 'gepaste' boodschap brengen, of sterker nog, de regels, verwachtingen en het vocabulaire van volwassenen en maatschappelijke dominante instellingen internaliseren en reproduceren? Wat als hun actief engagement net de norm uitdaagt en we niet weten wat ermee aan te vangen? Dat absolute *agency* in theorie zich niet altijd even makkelijk laat vertalen naar de praktijk is eveneens duidelijk als we nadenken over vragen zoals: wat als hun discours, acties en wensen zelf-stigma en ongelijkheid reproduceren (vb. doordat ze negatieve beelden over zichzelf internaliseren) (CAHILL & DADVAND, 2018)?

Participatie zou tevens ruimte laten voor het erkennen en responsief omgaan met verschillen tussen jonge mensen, idealiter is het een proces dat gesitueerd en relationeel is en onlosmakelijk verbonden is aan individuele levensverhalen (BIESTA, LAWY & KELLY, 2009). Verschillende studies toonden reeds aan dat *agency* en 'stem geven aan' jongeren selectief zijn in de jeugdbescherming. Zo spelen er klasse-culturele verwachtingspatronen of bijvoorbeeld de aanname dat dialoog niet mogelijk is met wie de taal niet beheerst (zie vb. PETINTSEVA, 2018; DE BUS, PETINTSEVA & NUYTIENS, 2017; VAN VOOREN, s.d.).

5. RANDVOORWAARDEN VOOR JONGERENPARTICIPATIE

Naast de theoretische basis, wettelijke kaders, beleidsvisies en discussies over het omgaan met mogelijke spanningsvelden (en al deze zaken zijn niet louter principiële, maar vooral politieke keuzes), zijn er een aantal tastbare randvoorwaarden die essentieel zijn wil men betekenisvolle participatie – die voorbij therapeutisch toezicht en instrumentalistische benaderingen reikt – bewerkstelligen. Ook al kunnen de specifieke maatregelen, inspanningen en ad hoc initiatieven verschillen van aard, er zijn steeds potentiële struikelblokken evenals faciliterende elementen die te situeren zijn op het niveau van (1) de jeugdbescherming als politieke institutie ofwel structurele randvoorwaarden; (2) het mesoniveau of institutional performance en (3) de beleving en impact van 'participatie' (zie ook McARA, 2016).

Welke invulling van participatie prevaleert is onlosmakelijk verbonden met inspanningen die geleverd worden op deze vlakken, want alleen nieuw opgelegde participatieprincipes en -structuren zullen op zichzelf niet per definitie dialoog bevorderen en machtsverhoudingen uitbalanceren (DE BACKER, 2007).

De institutionele context moet bereid zijn om responsief en reflexief te zijn. Hiertoe zijn structurele middelen vereist naast een goed doordachte en theoretisch robuuste agenda. We denken hierbij aan training, *tools* en de gepaste registers om over participatie te spreken en deze werkelijk te implementeren (zie ook KRIZ & ROUNDTREE-SWAIN, 2017). Professionele actoren moeten de nodige kennis en vaardigheden bezitten opdat zij veilige contexten en vertrouwensrelaties kunnen creëren (KRIZ & ROUNDTREE-SWAIN, 2017; TEN BRUMMELAAR *et al.*, 2017). Daartoe zijn uiteraard ook tijd en ruimte vereist – de problematieken van wachtlijsten, *caseloads* en beperkte interacties zijn niet te onderschatten. Daarnaast is zo'n dialoog in belangrijke mate een interactioneel gegeven dat gestuwd wordt door onderliggende machtsverhoudingen want: *“rituals of speaking are politically constituted by power relations of domination, exploitation, and subordination. Who is speaking, who is spoken of, and who listens, results from, and is in itself an act of political struggle”* (CAHILL & DADVAND, 2018). Louter 'spreken met' jongeren is bijgevolg een (te) minimalistische invulling. Participatie veronderstelt de bereidheid en *tools* om de realiteit en visies van anderen aan bod te laten komen en jongeren te zien als waardevolle deelnemers (DE BACKER, 2007). Maar ook om te blijven zien dat gedrag zich afspeelt in een ruimere ongelijke socio-economische context die ook voorwerp van discussie en interventie moet zijn in de hulpverlening. Dit betekent bijvoorbeeld ook dat het debat over jeugddelinquentie niet los kan worden gevoerd van een ruimer debat over jeugdproblemen, noch dat 'de' delinquent als essentialistisch begrip kan worden gezien, los van niet-delinquenten. Daartoe zijn in de hulpverlening ruimte voor onvoorspelbaarheid, onzekerheid en ambiguïteit essentieel (PETINTSEVA, 2018; ROOSE, 2005). De vereiste maatschappelijke basishouding is dat jonge mensen vertrouwen krijgen in wat ze kunnen, ondersteund worden in wat ze (nog) niet kunnen, maar ook dat er hefboomen voor sociale verandering, die vaak buiten het gedragsmatige liggen, worden gecreëerd (VAN VOOREN, s.d.). Voor reflexiviteit is er dus eveneens een culturele omslag noodzakelijk want volwaardige participatie veronderstelt het in vraag durven stellen van dominante referentiekaders en klasse-culturele dynamieken. Daarnaast dienen we verder stil te staan bij de culturele attitudes over hoe jongeren zich al dan niet moeten gedragen; het al dan niet jonge mensen willen 'belasten' met de zaken van volwassenen of hen net beschermen; de angst voor onrealistische vragen en voorstellen, enz. (TEN BRUMMELAAR *et al.*, 2017; VAN BUILEVELD *et al.*, 2019).

Voor betekenisvolle participatie is vertrouwen en betrouwbaarheid ook een sleutelbegrip. Betrouwbaarheid tussen de betrokken partijen maar ook de hulpverlener moet door de overheid worden vertrouwd. Openheid en vertrouwen tussen professionals en jonge mensen wordt in belangrijke mate bepaald door vroegere ervaringen met de jeugdbescherming of andere instituties, de jongeren zelf (vb. hun leeftijd, wensen, inzicht in de procedures en de rol van alle betrokken actoren, capaciteiten, thuiscontext) (KRIZ & ROUNDTREE-SWAIN, 2017; TEN BRUMMELAAR *et al.*, 2017; NAERT, 2019), de relatie met de hulpverlener en haar/zijn invulling van participatie (TEN BRUMMELAAR *et al.*, 2017). Cruciaal is eveneens de wijze waarop jonge mensen participatieve initiatieven ervaren: hebben ze het gevoel dat ze inspraak hebben (in interactie met anderen en binnen een specifieke sociale context) (DE BACKER, 2007)?

Bevindingen wat betreft lange termijn effecten van participatie zijn gefragmenteerd (TEN BRUMMELAAR *et al.* 2017) en dit gaat ook op voor onderzoek naar beleving van participatie in het bijzonder. Naast het gegeven dat jongeren vaak niet gehoord worden in beslissingen

die hen aanbelangen, wijzen verschillende studies op het ervaren van weinig impact hebben op de beslissing en gevoelens van hulpeloosheid (BURKE, 2010; FYLKESNES, TAYLOR & IVERSEN, 2018; LEESON, 2007). Vooral responsabiliserende praktijken zouden ervaren worden als zijnde afwezigheid van steunfiguren en van dienstverlening om jongeren te ondersteunen. De (gepercipieerde) afwezigheid van zorgrelaties zou resulteren in vervreemding, isolement, soms 'aanvaarding' van het beperkt veranderingspotentieel. Het discours van berekende efficiënte neoliberale doe-het-zelf probleemoplossers zouden jongeren niet internaliseren (PHOENIX & KELLY, 2013). De herstelrechtelijke modellen die elementen van inclusie, participatie en rechten incorporeren zouden soms ervaren worden als punitief, uitsluitend en *shaming* (DALY, 2003). Ook of jonge mensen het gevoel hebben dat ze een keuze hebben om deel te nemen aan het proces en om de verwachte rol van de verantwoordelijke op te nemen is voorwerp geweest van verhitte discussies. McALISTER en CARR (2014: 251) stellen in dat opzicht: "*their wider experiences, including multiple traumatic life events, poverty, paramilitary punishments and other forms of exclusions are for many not addressed in a meaningful way premised on individualized reform and responsibility*".

6. DISCUSSIE

Hoewel er wellicht nergens nog 'pure' *youth justice* modellen bestaan en ondanks grote contrasten tussen verschillende geografische contexten (zie vb. CHRISTIAENS, 2015), is er een tendens in Europa waar te nemen van shifts naar een mensenrechten-gefocusd maar tegelijk een 'scherper' en meer punitief sanctiemodel (GOLDSON, 2019). In de ruimere context van individualisering en de introductie van overwegend individualistische interventiemethoden die eigen verantwoordelijkheid benadrukken, de conditionalisering van hulpverlening, en de sterkere focus op beheersbaarheid en voorspelbaarheid van complexe maatschappelijke problemen (ROOSE, DE VOS & FERYN, 2018), krijgt participatie een prominente plaats én een specifieke betekenis. Academics bespraken al vaker de gevaren van een 'te actieve' dan wel een 'te passieve' jeugdzorg/jeugdbijstand en van een individualiserend perspectief (DE BACKER, 2007; ROOSE, 2006). We zien hierbij een reductie van jeugd-delinquentie als sociaal probleem naar een gedragsprobleem (zie ook ROOSE, DE VOS & FERYN, 2018).

Als jonge mensen actieve *stakeholders* worden in hun institutionele trajecten, dienen we verder het debat aan te wakkeren over wat 'participatie' nu juist betekent/moet komen te betekenen. We zien een ambigue pendulum beweging van een fundamentele/emanciperende notie, over procedurele waarborgen naar een bijzondere vorm van sociale controle (of zelfs tokenisme (ARNSTEIN, 1969)) en/of instrumenteel gebruik van jongerenparticipatie. We bespraken in deze locomotieftekst verschillende invullingen van participatie maar wat die betekent (in recht, beleid, in de sociale praktijk en de beleving van de betrokkenen) hangt niet alleen af van 'theoretische' keuzes maar in welke context deze notie wordt ingebed, welke potentiële spanningen het met zich meebrengt en welke randvoorwaarden er moeten vervuld zijn om theorie te kunnen omzetten naar de praktijk.

Discussie over de betekenis van jongerenparticipatie in het algemeen, en inzake participatie in trajecten naar aanleiding van jeugd-delinquentie in het bijzonder, lijkt veelal af te glijden van een bevlogen maatschappelijk debat naar een technische discussie (o.a. over methodieken) (zie ook CLEAVER, 1999). Het is dan ook relevant om na te denken en te discussiëren over de basisassumpties van de notie 'participatie' (GRAY & SMITH, 2019; HERBOTS & PUT, 2015). Welke versie van dit concept wordt vertaald naar de praktijk of specifieke projecten, hoe en waarom? Welke doelen men wil bereiken met het betrekken van jongeren? Welke zijn de te nemen beslissingen en in welke context vinden ze plaats? Welke actoren wil en/of

moet men betrekken en op welke wijze gebeurt dat het best? (HERBOTS & PUT, 2015) en, vooral, wie wordt er beter van?

REFERENTIES

- ARNSTEIN, S.R. (1969). A ladder of citizen participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216–224.
- BACCHI, C. (2009). *Analysing policy: What's the problem represented to be?* Frenchs Forest: Pearson Australia.
- BELET, S., & MASSOELS, M. (2019). De nieuwe Gemeenschapsinstelling. In J. PUT & J. LEENKNECHT (eds.). *Het nieuwe jeugddelinquentierecht* (pp. 121-141). Brussel: Larcier.
- BIESTA, G., LAWY, R., & KELLY, N. (2009). Understanding young people's citizenships learning in everyday life: The role of contexts, relationships and dispositions. *Education, Citizenship and Social Justice*, 4(1), 5-24.
- BOUVERNE-DE BIE, M. (1982). Het jeugdrechtenproject 'Vlonder': situering van een experiment. *Panopticon*, 3(3), 204-212.
- BOUVERNE-DE BIE, M. (1994). Van bescherming naar rechtsbescherming: De veranderende visie op de ontmoeting tussen hulp en recht. In Koninklijke Commissie der Beschermingscommissies (ed.), *Justitie en sociale hulpverlening. 100 jaar evolutie* (pp. 247-280). Brussel: Bruylant.
- BOUVERNE-DE BIE, M., & ROOSE, R. (2017). Eugene Verhellen. In memoriam. *Panopticon*, 38(6), 412-415.
- BURKE, T. (2010). *Anyone listening? Evidence of children and young people's participation in England*. Londen: CRAE/NCB.
- CAHILL, H., & DADVAND, B. (2018). Re-conceptualising youth participation: A framework to inform action. *Children and Youth Services Review*, 95, 243-253.
- CHECKOWAY, B. (2010). What is youth participation. *Children and Youth Services Review*, 33, 340-345.
- CHECKOWAY, B., & ALDANA, A. (2013). Four forms of youth civic engagement for diverse democracy. *Children and Youth Services Review*, 35, 1894-1899.
- CHRISTIAENS, J. (2015) (ed.). *It's for your own good! Research on youth justice practices*. Brussels: VUB Press.
- CLEAVER, F. (1999). Paradoxes of participation: Questioning participatory approaches. To development. *Journal of International Development*, 11, 597-612.
- DALY, K. (2003). Mind the gap: Restorative justice in theory and practice. Restorative justice and criminal justice: Competing or reconcilable paradigms. In A. VON HIRSCH, J. ROBERTS, A. E. BOTTOMS, K. ROACH & M. SCHIFF (eds.) *Restorative justice and criminal justice: Competing or reconcilable paradigms?* (pp. 219-236). Oxford: Hart Publishing..
- DE BACKER, K. (2007). Participatie en kwaliteit in de jeugdzorg. *Alert*, 33(1), 50-59.
- DE BIE, M., DE VOS, K., & ROOSE, R. (2016). De jeugdzorg als sociaal opvoedingsproject, ook in Vlaanderen. *Panopticon*, 37(4), 332-351.
- DE BUS, S., PETINTSEVA, O., & NUYTIENS, A. (2017). Roma-meisjes op de jeugdrechtbank: De professionele actoren aan het woord. *Tijdschrift voor Jeugd en Kinderrechten*, 2, 84-107.
- DECOCK, G. (2019). Het positief project in het nieuwe jeugddelinquentierecht. In J. PUT & J. LEENKNECHT (eds.). *Het Vlaamse jeugddelinquentierecht* (pp. 81-93). Brussel: Larcier.
- DE VOS, K. (2015). Voorstructurerings in de zorg: een sociaal-pedagogisch perspectief op de evolutie in de omgang tussen opvoeders en jongeren in de bijzondere jeugdzorg. Proefschrift ingediend tot het behalen van de academische graad van Doctor in de Pedagogische Wetenschappen. Universiteit Gent.
- DUMORTIER, E. (2007). De strijd om de jeugddelinquent. *Panopticon*, 6, 1-4.

- DUPONT, I. (2008). Beyond doing no harm: A call for participatory action research with marginalized populations in criminological research. *Critical Criminology*, 16(3), 197-207.
- FRANSSSENS, M., PUT, J., & DEKLERCK, J. (2010). *Het beleid van de jeugdmagistraat*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- FRASER, N. (2009). Social justice in the age of identity politics. *Geographic thought: A praxis perspective*, X, 72-91.
- FREIRE, P. (1970). *Pedagogy of the oppressed*. New York: The continuum Publishing Company.
- FYLKESNES, M.K., TAYLOR, J., & IVERSEN, A.C. (2018). Precarious participation: Exploring ethnic minority youth's narratives about out-of-home placement in Norway. *Children and Youth Services Review*, 88, 341-347.
- GERITS, R. (2019). Delictgericht contextbegeleiden en samen-werken tussen private organisaties en Gemeenschapsinstellingen. In J. PUT & J. LEENKNECHT (eds.). *Het Vlaamse jeuddelinquentierecht* (pp. 163-175). Brussel: Larcier.
- GOLDSON, B. (2019). Juvenile justice in a changing Europe. *Newsletter of the European Society of Criminology*, 17(3), 11-13.
- GRAY, P., & SMITH, R. (2019). Shifting sands: The reconfiguration of neoliberal youth penalty. *Theoretical Criminology*, 1, 1-21.
- GREENWOOD, D.J., & LEVIN, M. (2006). *Introduction to action research: Social research for social change*. Londen: Sage.
- HART, R. (1992). *Children's participation: From tokenism to citizenship*. Florence: UNICEF Innocenti Research Centre.
- HEAD, B.W. (2011). Why not ask them? Mapping and promoting youth participation. *Children & Youth Services Review*, 33, 541-547.
- HEBBERECHT, P., & BAILLERGEAU, E. (2012). Social crime prevention in late modern Europe: Towards a comparative analysis. In P. HEBBERECHT & E. BAILLERGEAU (eds.). *Social crime prevention in late modern Europe: A comparative perspective* (pp. 21-36). Brussel: VUB Press.
- HENRY, S., HENAGHAN, M., SANDERS, J., & MUNFORD, R. (2014). Engaging youth in youth justice interventions: Well-being and accountability. *Youth Justice*, 15(3), 240-255.
- HERBOTS, K., & PUT, J. (2015). The participation disc. A concept analysis of (a) child(s) right to participation. *International Journal of Children's Rights*, 23, 154-188.
- HILLYARD, P., et al. (2004). *Beyond criminology: Taking harm seriously*. Londen: Pluto Press.
- JONGERENWELZIJN (2010). *Participatie van jongeren: Gemeenschapsinstellingen voor bijzondere jeugdbijstand en centrum De Grubbe*. Brussel: Jongerenwelzijn.
- KRIZ, K., & ROUNDTREE-SWAIN, D. (2017). "We are merchandise on a conveyer belt": How young adults in the public child protection system perceive their participation in decisions about their care. *Children & Youth Services Review*, 72, 32-40.
- LEESON, C. (2007). My life in care: Experiences of non-participation in decision-making processes. *Child & Family Social Work*, 12(3), 268-277.
- MCALister, S., & CARR, N. (2014). Experiences of youth justice: Youth justice discourses and their multiple effects. *Youth Justice*, 14(3), 241-254.
- McARA, L. (2016). Can criminologists change the world? Critical reflections on the politics, performance and effects of criminal justice. *British Journal of Criminology*, 57(4), 767-788.
- NAERT, J. (2019). A life world perspective on continuity of care in youth services. Proefschrift ingediend tot het behalen van de academische graad van Doctor in de Pedagogische Wetenschappen. Universiteit Gent.
- ONKELINX, L. (2007). Ontstaansgeschiedenis, krachtlijnen en beginselen van de nieuwe Jeugdwet. In J. PUT & M. ROM (eds.). *Het nieuwe jeugdrecht* (pp. 9-14). Gent: Larcier.
- PETINTSEVA, O. (2018). *Youth justice and migration: Discursive harms*. Londen: Palgrave.

- PHOENIX, J., & KELLY, L. (2013). 'You have to do it for yourself'. Responsibilization in youth justice and young people's situated knowledge of youth justice practice. *British Journal of Criminology*, 53, 419-437.
- PLEYSIER, S. (2019). Een 'evidence based' jeugddelinquentierecht: What's in a name? In J. PUT & J. LEENKNECHT (eds.). *Het nieuwe jeugddelinquentierecht* (pp. 177-189). Brussel: Larcier.
- PUT, J. (2019). Het Vlaamse jeugddelinquentierecht in essentie. In J. PUT & J. LEENKNECHT (eds.). *Het Vlaamse jeugddelinquentierecht* (pp. 13-38). Brussel: Larcier.
- PUT, J., & ROM, M. (eds.). (2007). *Het Nieuwe Jeugdrecht*. Gent: Larcier.
- REASON, P.E. (1994). *Participation in human inquiry*. Londen: Sage.
- ROOSE, R. (2005). Participatieve hulpverlening: bron of fata morgana? In *Participatierechten van kinderen. Verzamelde commentaren* (pp. 219-240). Gent: Academia Press.
- ROOSE, R. (2006). *Bijzondere jeugdzorg als opvoeder*. Gent: Academia Press.
- ROOSE, R., DE VOS, K. & FERYN, N. (2018). De ontwikkeling van een jeugddelinquentierecht: Van handelen naar behandelen, en (hopelijk) terug? *Panopticon*, 39(3), 185-191.
- SHIER, H. (2001). Pathways to participation: Openings, opportunities and obligations. *Children and Society*, 15, 107-111.
- TEN BRUMMELAAR, M., HARDER, A.T., KALVERBOER, M.E., POST, W.J., & KNORTH, E.J. (2018). Participation of youth in decision-making procedures during residential care: A narrative review. *Children & Family Social Work*, 23(33), 33-44.
- TRESEDER, P. (1997). *Empowering children & young people. Training manual promoting involvement in decision making*. Londen: Save the Children.
- VERHELLEN, E. (1991). Mensenrechten, jeugdbescherming en jeugdcriminologie: de UNO-Convention voor de Rechten van het Kind van kracht, *Panopticon*, 12(1), 771.
- VAN BIJLEVELD, G., BUNDERS-AELEN, J.F.G., & DEDDING, C.W.M. (2019). Exploring the essence of enabling child participation within child protection services. *Child & Family Social Work*, X, 1-8.
- VAN VOOREN, E. (s.d.). Participatie door kinderen. Kenniscentrum Kinderrechten: Leuven. (Geraadpleegd via URL). <https://www.keki.be/sites/default/files/Participatie%20door%20kinderen.pdf> Kenniscentrum Kinderrechten: Leuven.
- VIAENE, S. (2019). De Ontwikkeling van het positief project door de HCA-diensten. In J. PUT & J. LEENKNECHT (eds.). *Het Vlaamse jeugddelinquentierecht* (pp. 95-106). Brussel: Larcier.
- VIS, S.A., & THOMAS, N. (2009). Beyond talking-children's participation in Norwegian care and protection cases. *European Journal of Social Work*, 12(2), 155-168.
- YOUNG, J. (2007). *The vertigo of late modernity*. Londen: Sage.
- ZAITCH, D. (2015). *Participatory action research: The LAR Project*. Paper gepresenteerd tijdens de Common Study Programme in Critical Criminology meeting, Gent.